

XIII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia – Kolozsvár, 2010.
május 14-16.

Kultusz és irodalom egy kézirat Szent Korona- történetben

Témavezető:

Dr. Egyed Emese

Egyetemi tanár, BBTE BTK

Dr. Biró Annamária

Tudományos munkatárs, BBTE BTK

Szerző:

Köllő Zsófia

BBTE BTK mesterképző, I. év

Magyar nyelvészeti és

Irodalomtudományi tanulmányok

Kolozsvár, 2010

Egy szemináriumi feladat során egy kéziratra bukkantam a kolozsvári akadémiai könyvtárban, amely a Szent Korona történetét dolgozza fel *A MAGYAR KORONÁNAK EREDETE ÉS VISZONTAGSÁGAI Hiteles régi iroktól ki keresve. Mely mint nem mindenütt található ritkaság közöltetik az Erdemes olvasokkal címmel.*

A szöveg töredékben maradt, sem szerzőjének vagy másolójának a neve nem ismeretes, keletkezési idejét, esetleges nyomtatásban való megjelenési helyét nem tudjuk. Összesen nyolc fólióból áll. A nyolcadik fólió közepén megszakad az írás, a mondat közben, ami arra utal, hogy a másoló nem fejezte be a szöveg átmásolását. Mérete 235x194 mm, nincs más kéziratokkal egybekötve, önállóan szerepel a katalógusban. MsR. 1058-as jelzettel szerepel a kolozsvári Református Kollégiumból származó gyűjteményben (a továbbiakban: Kolozsvári Kézirat).

Egy ilyen, látszólag minden viszonyítási pontot nélkülöző írás azért lehet érdekes, mert arra késztet, hogy magának a szövegnek a segítségével kérdezzünk rá megszületésének céljára, s ezáltal az irodalom egy lehetséges céljára is anélkül, hogy a nevek, a helyek és az évszámok rögtön eligazítanának minket. Esetünkben a szöveg témája egy kultikus tárgy, amely az évszázadok során rengeteg jelentéssel telítődött. Milyen célja lehetett e parafrázisokból építkező mű megírásának? Milyen helyzetben lehetett aktuális? Hol jelenhetett (volna) meg? Kinek szól(t)? Hogyan viszonyul a Koronához és annak kultuszához? Milyen más szövegekkel tart fenn kapcsolatot? Ezek a kérdések érdekeltek a Kolozsvári Kézirat vizsgálatakor. Dolgozatomban azt a kérdést fogom körüljárni, hogy a Kolozsvári Kéziratban, és ennek szűrőjén keresztül a Szent Korona-irodalomban milyen kapcsolat áll fenn kultusz és irodalom között, milyen módokon tud közelíteni az irodalom és a történetírás e vallási, politikai, tehát közösségi jelképiséggel rendelkező tárgyhoz.

Ehhez először röviden áttekintem a Szent Korona megítélését a Szent Korona-eszme kialakulásától a reformkorig, majd a – nyilvánvalóan korábbi szövegek parafrázisából összeállított – kézirat forrásait derítem fel. Ezen előmunkálatok segítségével könnyebben el tudom helyezni a Kolozsvári Kéziratot a Szent Korona-irodalom időtengelyén, és kiválaszthatok olyan műveket, amelyeknek kontextusában értelmet nyer ez a paratextusokban erősen szegény szöveg.

Exkurzus: Kultusz, közösségek, narratívák a Szent Korona-történetírásban a középkortól a reformkorig

Mielőtt a kéziratot megpróbálnánk elhelyezni az időben és az eszmetörténeti vonulatok valamelyikében, szükségesnek tartom, hogy rövid áttekintését adjam a Szent Korona-történetírásnak, és a Szent Korona megítélésében bekövetkező fontosabb fordulatokat ismertessem.

Radnóti Sándor Kantorowiczra hivatkozva azt állítja, hogy a középkori királyságban tulajdonképpen a láthatatlan korona képviselte a folytonosságot, ami nem kapcsolódott egyetlen materiális klenódiához. A magyar koronához azonban, többé-kevésbé hasonló módon más közép-európai királyi koronákhoz, feltűnő ragaszkodás kezdődött el az Árpád-ház utolsó sarjainak idején. „...a meghatározott ékszer materiális jelenlétéhez ragaszkodó beállítottság (...) szoroson összefügg a politikai bizonytalansággal, trónkövetelők feltűnésével, az ország végveszélyével. Minél bizonytalanabb a hatalom, annál anyagibban kell jelenvalónak lenni bizonyítékának”.¹ Így Szent Istvánnak Hartvik püspöktől származó legendájára hivatkozva a pápa által adományozott korona lesz a keresztény királyság jelképe, majd Werbőczy után a rendiség szimbóluma is. „A Szent Korona a nemesi közösség szimbóluma, ennek tagjai a nemesek, s amint a tagok közül immár kizárattak a nem-nemesek, úgy a király is inkább csak passzíve járul hozzá a Szent Koronát eredetileg is birtokló nemesi *communitas* működéséhez”.² Ez biztosította, hogy Magyarországot ne az örökös tartományokhoz hasonlóan kezeljék a Habsburg uralkodók sem. Mivel a korona rendi jelkép, a *natio hungarica*³ jelképe, a 18-19. századig sem vallási, sem etnikai jelleget nem kap, nem szít ellentéteket. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a Szent Korona történetének és eszméjének évszázadokig legnépszerűbb forrását éppen egy protestáns koronaőr, Révai Péter írta⁴, mi több, annak bővített kiadását Nádasdy Ferenc katolikus főúr támogatta, és a

¹ RADNÓTI Sándor, Az üvegalmárium. Esettanulmány a magyar korona helyéről, *Beszélő*, 2001. november.

² HÓMAN, idézi RADNÓTI, *i. m.*

³ „*natio*, amely azokból a testületekből áll össze, amelyek az adott államban *status politicusszal* rendelkeztek, azaz: kapcsolatban voltak a koronával, és képviseltették magukat a rendi országgyűlésen. Ezek: a nemesség, az egyház és az ezzel a joggal felruházott városok.” (BÍRÓ Ferenc nyelv, „tudományok”, nemzet. Vázlat a felvilágosodás egyik sajátosságáról, *Holmi*, 2005. május)

⁴ Révai Péter első Szent Korona-története: *De Sacrae Coronae Regni Hungariae Ortu, Virtute, Victoria, Fortuna, Annos Ultra DC Clarissimae Brevis Comentaribus*. Augustae Vindelicorum, 1613. Ennek magyar fordítása is elérhető: Révai Péter - Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata a Szent Koronáról, ford. KULCSÁR Péter = *A Korona kilenc évszázada*, szerk.: KATONA Tamás, Magyar Helikon, 1979. Első művét kibővítette,

Habsburg-párti nemesség kedvelt olvasmánya volt. „A koronát protestáns oldalon is annak tekintették, aminek Werbőczy óta mindig mindenki: az ország egységét szimbolizáló, sőt megtestesítő tárgynak. Legföljebb a korona isteni eredetét és Mária védnökségét illették olykor racionalizáló kritikával, bár ez alól is akad kivétel. A lutheránus Révay Péter még 1613-ban is olyan kommentárt szerkesztett az általa is szentnek, angyalinak és apostolinak nevezett magyar korona történetéről, amelyet később a frissen katolizált és erőszakos térítő fanatizmusáról közismert Nádasdy Ferenc szinte változtatás nélkül nyomtathatott ki.”- írja Bene Sándor.⁵ Révai úgy állítja be művét, mint az addig keletkezett koronátörténetek összefoglalását: „mindaz, amit más szerzők jámbor és alkalmas módon mondani tudtak róla, itt mintegy foglalatban megtalálható legyen”⁶. Egyik fontos forrása Bonfini *Decadese*, amelyre gyakran hivatkozik is.

A 18. századig egyetlen koronátörténet sem támadta Révai állításait, a könyvében írottakkal ellentétes véleményeket először 1740-ben Schwartz Gottfried és 1791-ben Decsy Sámuel fogalmazott meg, e művek kapcsán katolikus-református polémiák alakultak ki.⁷

A korona a *natio hungaricán* kívül egy másik típusú közösségfogalomnak, a területi alapú *hungarus*-tudatnak is fontos jelképe volt. A Szent Korona országaiban élőket, származásuktól függetlenül magyarnak tekintették. A magyar korona másik, a felvilágosodás előtti, nagy történetírója, a brassói Martin Schmeizel éppen ilyen módon kapcsolódik a Szent Koronához. Erről a szerzőről az mondható el Szinnyei⁸ alapján, hogy 1679-ben Brassóban született, Jénában, Wittenbergben és Halléban tanult, tehát egy erdélyi származású, szász nemzetiségű, protestáns tudósról és íróról van szó, aki Európa több országában nevelőként dolgozik, majd bölcsészkar tanár és könyvtárnok lesz, de később Halléban udvari tanácsos valamint közjog- és történelemtanár, őt tartják a statisztika megalapítójának. Sokat foglalkozik Erdély és Magyarország történetével. Számunkra jelentős a koronáról írt tanulmánya⁹. Koronákat és más, méltóságot jelző fejdíszeket bemutató mű, amely külön fejezetet szentel a magyar Szent Koronának. Bár Szinnyei nem említi, ismeretes *De insignibus vulgo Clenodiis Regni Hungariae* (1713) című műve, amely kifejezetten a magyar koronával foglalkozik, majd az

ebben az ország történetét is részletesen tárgyalja: *De Monarchia Et Sacra Corona Regni Hungariae Centuriae Septem... Quas emedatas & auctas publicabat Comes Franciscus de Nádasd...*, Francofurti, 1659.

⁵ BENE Sándor: *A Szilveszter-bulla nyomában* (www.rgy.hu/bene.htm)

⁶ RÉVAY 1979, 196.

⁷ Lásd erről Turai Tünde tanulmányát: A koronázáshoz fűződő kultusz Decsy Sámuel és Katona István történelemszemléletében. *Erdélyi Múzeum* 1999/1-2.

⁸ Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái* (<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/index.htm>)

⁹ *Commentatio historica de coronis tam antiquis, quam modernis, iisque regiis, speciatim de origine et factis sacrae, angelicae et apost. regni Hungariae coronae, cum figuris aeneis, indiceque ac allegatis necessariis.* Jenae, 1712.

1730-as években két könyve is megjelenik, amelyek Révai Péter (Petri De Rewa) művével foglalkoznak (ez is a koronaőr művének jelentőségét, megkerülhetetlen voltát hangsúlyozza). A felvilágosodás történetíróinál azonban már a Szent Korona kiszakad az egyértelműség légköréből, és kritikai szellemben próbálják vizsgálni, elsősorban protestáns szerzők, a katolikusok pedig a régi narratívát igyekeznek védelmezni. Ennek hátterében ott áll az a politikai helyzet is, melyre Csetri Lajos mutatott rá¹⁰: a Rákóczi-szabadságharc utáni kompromisszumokból a protestáns nemesség kimarad, a katolikusok viszont „életükkel és vérükkel” sokat tesznek Mária Terézia hatalmának megszilárdításáért. Ezért erősödhetnek fel a felekezeti ellentétek a magyar államiságot jelképező korona megítélésében is a korban, hiszen a katolikus nemesség az azt birtokló Habsburgokkal jó viszonyt tartott fenn, a protestánsoknak ellenben cáfolniuk kellett a Habsburg-dinasztia hatalmát legitimáló Hartvik-Révai-Schmeizel-féle hagyományt. Amint azt már említettem, az első cáfoló szöveg a felvidéki német származású, szintén Halleban élő Schwartz Gottfriedtől származik¹¹. Erről a múrőről Kosáry Domokos is megjegyzi, hogy „kritikai szellemben mutatja ki a Szilveszter-bulla hamisítvány voltát”¹². Schwartz másik megállapítása, hogy Bizáncból, és nem Rómából származik a magyar korona. Itt tehát a felvilágosodás kritikai szelleme és a protestantizmus Róma-ellenessége szólal meg. A jezsuita történetírók részéről jött is rögtön a válasz, Stilingius János megvédte a hagyományos álláspontot Győrben 1747-ben következő kiadásában: *Vita S. Stephani regis Hungariae ex latinis et graecis aliorumque gentium monumentis collecta, digesta commentariis et observationibus illustrata, in qua Joannis Schwartzii Hungari heterodoxi adversus initia religionis apud Hungaros christianae et Anglicam Regni Hungariae coronam calumniae refutantur.*

A Szent Korona szerepében fontos fordulatot jelent II. József uralkodása, aki nemcsak hogy nem volt hajlandó megkoronáztatni magát a magyar koronával, s így az örökös tartományok rangjára süllyesztette Magyarországot, de el is vitette az országból a koronát, és Bécsben állította ki, nem nyilvános helyen ugyan, de a muzealizálás irányába mutató lépésként¹³. József császár számára tehát a korona nem jelképként, hanem műtárgyként, kincsként lesz fontos csupán. A magyar nemesség, főleg a katolikusok körében nagy felháborodást vált ki e lépés, amelynek emblematikus verse Ányos Pál *Kalapos király* című poémája. Csetri Lajos mutat rá a verssel kapcsolatban, hogy a magyar értelmiség nagyrésze is csak töredékét ismeri

¹⁰ CSETRI Lajos, *A politikai gondolkodás tükröződése a felvilágosodáskor magyar költészetében* = Uő. *Amathus*, L'Harmattan, Budapest, 2007, 251. (Továbbiakban: CSETRI 2007a)

¹¹ SCHWARTZ, Godofredus: *Initia religionis christianae inter Hungaros ecclesiae orientali adserta. Dissertatio historicocritica.* Halae. Magdeb. 1740.

¹² KOSÁRY Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon.* Akadémiai., Bp., 1980.

¹³ Vö. RADNÓTI, i.m.

Ányos munkájának, ugyanis „amíg a szöveggyűjtemények nemzeti szabadságverset rövidítettek Ányos költeményéből, addig a teljes költemény szövegösszefüggéséből kiderül, hogy a józsefi évtized első haladó intézkedéseire adott katolikus rendi válaszról van szó”¹⁴. Csetri másik tanulmányából¹⁵ azt is megtudhatjuk, hogy József uralkodása a protestáns nemességnek inkább inyére volt mint a katolikusnak, hiszen vallásszabadságot hirdetett és megszüntette a szerzetesrendeket, ami által a katolikusok elveszítették privilégiumaikat.

II. József halála előtt a koronára vonatkozó rendeletét is visszavonja, utóda, Lipót pedig igyekszik visszaállítani a Habsburg-ház és a magyar nemesség jó kapcsolatát, és 1790-ben nemesi bandériumok által kísérve visszaviteti Budára a koronát, majd Pozsonyban megkoronáztatja magát. „A nemesi nemzet, a rendi Magyarország számára ez a visszavonás roppant jelentőséggel bírt, és olyan lelkes izgalommal fogadták vissza, hogy nyilvánvaló: a magyar kollektív és kulturális emlékezet számára egyként kitüntetett tárgyról van szó.”¹⁶ József uralkodása ugyanis az addig töretlennek látszó eredetközösségi narratívát is megrengette, hiszen a koronázás elutasításával nem akart bekapcsolódni a magyar nemesi eredetközösségbe¹⁷. Bár II. Lipót beletagolódik ebbe a narratívába, újra maga köré gyűjti a magyar nemességet, amely díszes menettel kísérheti a korona útját és őrizheti azt, ám hamarosan a nyelvi alapú hagyományközösségi narratíva kiszorítja mind a nemesi eredetközösségit, mint pedig a hungarus-tudatból fakadó államközösségit, ami a korona helyét is elbizonytalanítja.

A korona visszahozatalának ceremóniája¹⁸ mentes volt a polémiáktól, amint azt a korabeli magyar sajtó szövegei is alátámasztják. 1790 előtt egyetlen szöveget sem találunk az újságokban, amely a Szent Koronáról szólna, 1790-ben viszont minden újság közöl, profiljának megfelelően, tudnivalókat a koronáról. *A Hadi és Más Nevezetes Történetek* a koronázásról számol be különleges részletességgel, a *Mindenes Gyűjtemény* verseket, anekdotát, a Schwartz által már megkérdőjelezett hitelességű Szilveszter-bullát, valamint

¹⁴ CSETRI Lajos, *A magyar nemzettudat változatai és változásai a jozefinus évtized költészetében* = Uő., Amathus, L'Harmattan, Budapest, 2007, 234. (CSETRI 2007b)

¹⁵ CSETRI 2007a, 251.

¹⁶ RADNÓTI, *i. m.*

¹⁷ S. VARGA Pál, *A nemzet mint szimbolikus értelemvilág. Bevezetés a nemzeti irodalom 19. századi fogalmainak tanulmányozásához*, *Alföld*, 2002. május.

¹⁸ 1790. február 21-én Budára érkezik a II.József által visszaküldött Szent Korona, amely 1784.április 13-a óta a bécsi kincstárban porosodott. A nagyszabású ünnepségsorozatról Kazinczy Ferenc így emlékezik meg:

"József elküldé koronánkat, a jegygyűrűt a király és nemzet között, Budára, s akkor lobbanánk öröme... Bandériumok kelének össze minden vármegyében, s egyike jött örzeni a nemzet kincsét vagy inkább csak tisztelkedni körül; másik ment, elvégezvén a szolgálatát."

(<http://mek.oszk.hu/kiallitas/deskeuj/var/www/deske.hu/oai2/statikus/iras/berszangabor/a-human/h08-16-kazinczy-a-halon-I.htm>)

asszonyok és gyerekek kedvéért készült történeti mű recenzióját közli. A *Magyar Kurir*-ban üdvözlő verseket, a *Magyar Museum*-ban elmélkedéseket találunk. Az 1790-es esztendő azért is jelentős tehát a Szent Koronáról szóló irodalom szempontjából, mivel ekkor kezdenek először magyar nyelven írni e történelmi jelképről, az újságok révén egy szélesebb közönségnek. Elindul a korona népszerűsítésének folyamata szélesebb körben, ami idővel a Szent Korona alá tartozók körének a kitágítását, másfelől szűkítését kellene, hogy maga után vonja: a *natio hungarica* mellé, a hungarusok helyett minden magyarul beszélőt bevonni a Szent Korona alá, ahogy később ezt Kölcsey javasolja is. Némiképp ezt a tágítást mutatja, hogy az új típusú, tudós értelmiség¹⁹ kezd foglalkozni a korona történetével, de inkább mutatja azt, hogy jelképes tárggyá kezd csupán válni a kultikus, szent ereklye. És amint majd látni fogjuk, a reformkorban nem tud létrejönni a Szent Korona-eszme teljeskörű kiterjesztése minden társadalmi csoportra.

Az 1790 utáni művek hangnemét megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a közvetlenül a visszahozatalra készült szövegek emelkedett hangvétellűek vagy ismertető jellegűek, vitának nem találjuk nyomát. A testközelbe került korona alaposabb vizsgálata azonban elindította az újabb polémiákat a klenódium körül. Először is észreveszik, hogy „a korona egyáltalán nem olyan, amilyennek évszázadokig ábrázolták”²⁰: *A Hadi és Más Nevezetes Történetek* metszetet közöl a korona régi és új képével, Decsy Sámuel, aki először magyar nyelvű munkában²¹ cáfolatát adja az ismert latin művekben forgalmazott elméleteknek, 32 színes rézmetszetet csatol írásához. Az ő munkáját alaposabban értelmezni fogom, most azonban abból a szempontból érdekes számunkra, hogy milyen vitákat váltott ki a tudósok körében. Katona István jezsuita történetíró²² és Vajkovics Imre is rögtön cáfoló iratot fogalmazott, akárcsak 50 évvel korábban Schwartz Gottfried ellen az akkori jezsuita történetírók.

1792-ben a császár négytagú vegyesbizottságot állít fel a korona tudományos kutatására, melynek vezetésével Koller József pécsi kanonokot bízta meg, aki 1800-ban adja ki a kutatás eredményeit²³. Azóta fogalom a „*corona graeca*” és a „*corona latina*”. Az első mint Dukasz Mihály ajándéka I. Gézának, a második mint II. Szilveszter pápa adománya Szent Istvánnak. Látható, hogy a tudományosság számára közrebocsátott korona veszített kultikus jellegéből,

¹⁹ GALAVICS Géza, *Ősök, hősök, szent királyok = Történelem – kép*, Budapest, 2000, 71.

²⁰ Uo.

²¹ DECSY Sámuel, *A magyar szent koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak historiája*, Bécs, 1792. Előtte HORÁNYI Elek ír összefoglaló művet közvetlenül a visszahozatal után, de ő még latinul: *De Sacra Corona Hungariae et Regibus eadem redimitis Commentarius*. Pestini, 1790.

²² KATONA István: *A' magyar szent Koronáról doct. Decsy Sámueltól írtt Historiának meg-rostálása*. Buda 1793.

²³ *De sacra regni Hungariae corona Commentarius. Quinque-Ecclesiis 1800*

és míg Schwartz latin nyelvű cáfolata után még visszatérhetett a hagyományos rendi felfogás, addig a nyelv alapú nemzetfogalom kialakulása után már a koronának is megváltozott a helye. A reformkor az államalapítás mítosza helyett inkább a honfoglalását forgalmazza, amint Radnóti írja, a Szent Korona választófalat képez nemes és jobbágy között, így a koronatiszteletet az udvarnak kell szorgalmaznia²⁴. Ami Werbőczytől Ányos koráig még a nemesi szabadság jelképe volt, az konzervatív, abszolutista és feudális jelképpé válik a reformkorban: Széchenyi gúnyos megjegyzést tesz rá a Stádiumban, Táncsics pedig a jobbágyság képviselőjeként egyenesen gyűlölettel beszél róla²⁵.

Folytatni lehetne akár napjainkig a Szent Korona megítélésének felvázolását, azonban az általunk vizsgált kéziratok mű kontextualizálásához ezen mérföldkövek bemutatása is elegendő.

A kézirat tartalmának rövid leírása

A Kolozsvári Kézirat tartalmilag két részből áll, az első rész a magyarság és a korona eredetére vonatkozó elméleteket veszi számba, a második rész pedig a korona viszonyait, azaz történetét ismerteti.

A szöveg nagy lépésekben haladva felvázolja a magyarok eljutását a kereszténység felvételéig, Noé Jáfet nevű fiától a szkítiai Hunoron és Magoron át Géza fejedelemig. A továbbiakban minden kérdéskört külön kis történettel illusztrál. A magyarok Géza és István általi keresztény hitre térítését a vakság-világosság ellentétére építve meséli el: „*A Magyarok Szithiából ki jöven, a Pogányi setétségben vakasdnak vala*” – kezdődik a történet, ám ekkor Géza fejedelem kezdte terjeszteni a keresztény vallást, „*a pogányi setétségnek homállya*” miatt „*szélját el nem érhetette*”, így Istvánra maradt a feladat, aki „*Kristus Evangéliumának világos szövegnéket meg gyujtotta*”. A következő történet Miceslaus lengyel herceg legendája, aki ugyanakkor tért keresztény hitre, és neki a pápa már elő is készítette a koronát. Miceslaus története szintén a vakság szimbolikájára épül. A pápa döntését, miszerint mégsem a lengyeleknek, hanem a magyar küldötteknek, a hatásos beszédet tartó Asztriknak adja a koronát, egy pápai levéllel támasztja alá a szerző, melyben apostolként köszönti II. Szilveszter István királyt: „*Serestely Püspök az Isten Szolgainak Szolgája, Istvánnak a Magyarok Vezérének köszöntést és Apostali áldást!*”.

A következő nagy kérdés a szerző számára a korona készítője. Azzal az elmélettel ért egyet, miszerint Nagy Konstantin adományozta Szilveszter pápának, Szilveszter pedig a magyaroknak. Felvet további vélekedéseket is, miszerint angyalok hozták a mennyből („*A*

²⁴ RADNÓTI i. m.

²⁵ BERTÉNYI Iván, *A magyar korona története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986, 149-167.

felettebb buzgo régiség tsuda tétel, vagy talám költemény által-is akart ezen koronának eredetére jutni, azt állítván, hogy nem emberi kéz dolgozta, hanem az Angyal hozta volna le az Egből 2^{dik} Silvester Pápához, meghagyván az Isten parantsolattyából hogy e Szent Istvánnak adassék”), erdélyi közvetítéssel érkezett volna a korona Konstantin császártól („Konstantinus Görög Tsászártól került volna ez, az Erdélyi Vajdának kezére, és onnan jutot volna Szent Istvánhoz”), vagy hogy maga Szilveszter pápa készítette volna („már ekkor Konstantinus, el volt szakadva a Romai Anyaszentegyháztól egyenetlenségben volt, a’Pápával, és így mi oka lett volna a’Pápának arra, hogy a’maga ellenségének a’Görög Uralkodonak nevét Görög nyelven metzesse, ezen koronára?”), ezek viszont a szerző számára elfogadhatatlannak tűnnek.

A két rész között a következő mondattal vezet át: *„A’Magyar koronának viszontagságai, mellyeken Sz:István király idejétől, vagy Urunk születése után az 1000^{dik} esztendőől fogva, a’mai napig forgott.”* A viszontagságok között a korona történetének azokat az eseményeit emeli ki, amikor vagy trónviszály támadt, vagy a korona az országhatáron kívül került: Aba és Orseolo Péter viszálykodását, Béla király szerencsétlen halálát az korona erőszakos birtokbavétele miatt, Vencel és Károly Róbert versengését, a korona elraboltatását Erzsébet által, majd Mátyás általi visszaszerzését, végül a Zápolya-Habsburg viszályt. A szöveg Ferdinánd Habsburg császár uralkodásánál marad félbe.

A kézirat forrásainak feltárása

A Kolozsvári Kézirat a magyarok eredetének tárgyalásával kezdődik, jóval a korona feltételezett szerzése előtti időkről is beszél, nevezetesen Noétól származtatja le a hunokat és magyarokat. De nem Kám nevű, elátkozott fiától, hanem Jáfettől, a legelőkelőbbtől. A bekezdés végén hivatkozást találunk: *„Lásd erről Révai Péter Commentáriussát.”* Ez a rész Révai Péter koronaőr második munkájában szerepel²⁶, ám nem ilyen kitüntetett pozícióban, mint a kéziratban, és valójában a Képes Krónikára alapoz. Ezt a Szent Jeromosra való hivatkozás is bizonyítja, amelyet tartalmaz már a 14. századi krónika szövege is²⁷.

A bibliai gyökerű származtatást nem folytatja, a következő bekezdések rögtön a magyarok keresztény hitre térését és a korona Istvánhoz jutását mutatják be, nagyrészt Révai Péter első

²⁶ *Neque falsa est illa gloriato Attila, qua se Nepotem Nemrodi scipit, tamen non sequitur Hungaros esse ex posteritate Chamí, propterea quod Magor filius Japhet etiam ejus generationis. (...) Ex hoc D. Hieronymus prognatus fuit.*” RÉVAI 1659, 145-147.

²⁷ „a Képes Krónika családjába tartozó kódexek bővebb bevezetőt tartalmaznak, a magyarságot pedig Noé legelőkelőbb fiától, Jáfettől származtatják, míg a Budai Krónika családja Noé elátkozott fiától, Kámtól” <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Khal/0/16537/1>

művét²⁸ parafrázálva. A koronaszerezés leírásában ahhoz a hagyományhoz kapcsolódik, melyet Hartvik püspök alapozott meg a Szent Istvánról összeállított legendában²⁹. Eszerint a koronát a lengyel fejedelemnek szánták, de egy látomás (a kéziratban a magyar küldött „*hathatos beszédének*”) hatására a pápa azt az István által küldött püspöknek, Asztriknak adta át. A kézirat szerzője röviden ismerteti a lengyel fejedelem legendáját (hétéves koráig vak volt), amelyet Révai műve is tartalmaz³⁰. Érdeemes megfigyelni azokat a szavakat, amelyeket a pápa intéz a magyar küldöthöz. Hartviknál ez így hangzik: „*Én apostoli vagyok, ő viszont méltán Krisztus apostola, ha Krisztus annyi népet térített meg általa. Ezért rendelkezésére bizzuk, miként az isteni kegyelem őt oktatja, az egyházaknak s népeiknek mindkét törvény alapján történő igazgatását.*”³¹ A Kolozsvári Kézirat szerzője hasonlóan kezdi, de a jó pásztor példázatára rájátszva fejezi be: „*Apostali Helytartó vagyok, ő pedig méltán Kristus apostolának neveztetetik ki a'Kristus nyáját oly Sok juhokkal Szaparította: azért küldöm néki ezen Apostali jeleket, hogy a'nyáját tovább is legeltesse*”. Ez a változtatás valószínűleg a közvetítő forrásnak tulajdonítható, amelyet a bekezdés végén meg is jelöl a szerző: „*Lásd erről Schmeizel Márton Commentariussát*”.

A következő kérdés, amelyet fölvet értekezésünk szerzője, a pápa kiléte, aki a koronát adományozta. A korona magyar történetírói, elsősorban Bonfini nyomán, úgy tartják, hogy VII. Benedek volt akkor a pápa. Itt azonban a szerző, és előtte már Révai is olyan tekintélyre hivatkozik, aki illetékesebb a pápa kilétét vitató témában, mégpedig Cezare Baroniusra, a modern katolikus egyháztörténet-írás egyik megteremtőjére, akinek főműve a *Magdeburger Centurien* című, protestáns egyháztörténeti szintézisre válaszoló munkája, az *Annales Ecclesiastici* volt, amely 12 kötetben, évről évre, évszázadról évszázadra követte az egyháztörténelem eseményeit. A másik hivatkozott szerző Chartuitius, azaz Hartvik püspök, Szent István legendájának összeállítója³².

A szerző szerint ez a két történetíró megtalálta II. Szilveszter pápa István királyhoz írt levelét. Ebben a levélben a pápa az isteni indíttatást tárgyalja, amelynek hatására a koronát végül Istvánnak küldi, egy Szent Pál idézet kíséretében („Nem az akaron sem a futon, hanem a

²⁸ RÉVAI 1613.

²⁹ *Szent István legendája Hartvik püspöktől* = MADAS Edit szerk. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez: Középkor (1000-1530)*, Bp., Tankönyvkiadó, 1992.

³⁰ RÉVAY 1979, 198.

³¹ MADAS 1992.

³² Kálmán hercegnek Endre fiának nevelője volt. A legáltalánosabb vélemény azt tartja, hogy ő német származású s előbb magdeburgi, 1105-től 1126-ig pedig regensburgi püspök volt; utóbbi minőségben jött hazánkba V. Henrik császárral (1108-1109.) és itt két évig tartózkodott; a magyar királyi házzal is rokonságban állott és Kálmán király meghagyásából Székesfehérvárott írta Szent István király életét és azt Kálmán királynak ajánlotta. – írja róla Szinnyi i. m.

könyörülő Istenen áll”). István érdemeit dicséri és jókívánságait küldi a további munkához. A levél tulajdonképpen az úgynevezett a Szilveszter-bulla rövidített és magyarra fordított változata, amely II. Szilveszter pápa állítólagos oklevele, újkori hamisítvány: a 17. században készült és a magyar királyok főkegyúri jogának bizonyítására szolgált – derítette ki már 1740-ben Schwartz Gotfried.³³ Az 1000. március 27-re keltezett latin nyelvű szöveg azt tartalmazza, hogy a Rómában megjelent Asztrik kalocsai püspök kérésére II. Szilveszter pápa koronát küld a magyar uralkodó, István részére, aki így használhatja a királyi címet, érsekséget-püspökséget alapíthat, s élhet a főkegyúr jogával. Valószínűleg Hartvik püspök legendája alapján állította össze (Karácsonyi János széles körben elfogadott feltevése szerint) a bosnyák püspök és zágrábi kanonok Marnavics Tomkó János³⁴.

A következő bekezdés is egy újabb problémás kérdést tárgyal, nevezetesen azt, hogy a koronát maga Szilveszter pápa készítette-e, vagy máshonnan került Rómába. A görögös jellegből egyértelműnek látszik a szerző számára azon vélekedés, miszerint Nagy Konstantin küldte volna Rómába Szilveszter pápának annak jeléül, hogy keresztény hitre tért birodalmával együtt. Ebben a kérdésben a pápák nagy életrajzírójára, Bartolomeo Platinára hivatkozik. Platina beszélhetett egy koronaküldésről, de csakis I. Szilveszter pápa számára, hiszen ő volt a nagy császár kortársa, 314-335-ig volt pápa, Konstantin 312-337-ig uralkodott, és ismeretes, hogy jó kapcsolatot tartottak fenn egymással. A kézíratszerző teljes időzavarba kerül, hiszen egy helyen azt állítja, hogy Konstantin 995-ben adományozta a koronát II. Szilveszter pápának, más helyen pedig egy 359-es dátumot emleget a szaracén háborúval kapcsolatban. Anakronizmusa abból fakadhat, hogy megtéveszti a tény, miszerint Konstantin és István idejében is Szilveszter pápa uralkodott, csak hogy a két pápát közel 700 év választja el egymástól. Forrása újra Révai Péter; ezúttal a koronaőr második munkája, amelyre hivatkozik is ezen a helyen a szerző. A kézíratszerző arra a következtetésre jut, hogy mindegy, hogyan, de Konstantintól származott Rómába a korona, és elveti a másik két feltételezést. Az egyik azt állította, hogy a korona az égből szállott alá, nem emberek, hanem angyalok készítették. Ezt szintén cáfolta Decsy Sámuel 1792-ben megjelent *A magyar szent koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak historiája* című művében³⁵. A másik állítás arról szól, hogy maga Szilveszter pápa készítette volna, de ez azért nem lehet helyes, mert ekkor már a görög és a latin egyház szakadóban volt, nem lett volna, amiért görög feliratokat tetessen a pápa a koronára. Ez után azt a már említett változatot veti el, hogy a korona erdélyi

³³ Schwartz, i.m.

³⁴ V.ö.: BENE Sándor, i. m.

³⁵ Erről lásd: Turai, i. m.

közvetítéssel érkezett volna Konstantintól Istvánhoz. Ezt az elméletet a Szilveszter-bulla hamisítvány voltának kiderítőjeként emlegetett Schwartz Gottfried műve alapozta meg³⁶.

Eddig tartott a mű tulajdonképpeni első része, amely az eredetet tárgyalta, ezután a szerző áttér a korona viszontagságaira, amint azt a következő bekezdés első, címszerű mondata is mutatja. Amint azt már említettem, az értekezés ezen része Révai első műve³⁷ alapján épül fel. A korona történetének következő mozzanatai mindkét műben szerepelnek: Henrik császár visszaszerzi a koronát Abától (mindkét szerző dicséri a német császár tettét), András kiéhezteti Henrik seregét, Béla király alatt leszakad a trón és meghal, László látomást lát bátyja angyali megkoronázásáról. Ezután mindkét szerző megjegyzi, hogy olyan uralkodók következnek, akik megőrizték a koronát dicsőségben az országban, ezért nem szükséges róluk részletesen szólni. Ezt a részt a Kolozsvári Kézirat írója lényegesen lerövidíti, Révaihoz képest kevesebb királyt említ itt. Abban viszont megegyezik a két szöveg, hogy kiemelik azt az első esetet, amikor a korona az országon kívül volt, ez pedig a Vencel és Károly Róbert közti trónviszályok alatt történt. Megjeleníti mindkét szöveg a korona Ottó általi szállítását, elvesztését és szerencsés megtalálását. Révainál ezután egy Zsigmondról szóló negatív nyilatkozat kap helyet, amit Kolozsvári Kézirat kihagy, Zsigmond királynak csak a nevét említi a folytonosság fenntartása érdekében, hiszen a következő történetek főszereplője Mária és Zsigmond lánya, Erzsébet. Bár mindkét szöveg említi a korona mindkét eltulajdonítását Erzsébet által, először azért, hogy férje halála után született fiát megkoronáztathassa, majd hogy elárverezhesse Frigyes császárnak, érezhető, hogy a kézirat szövegének más forrásai is lehettek a témában, hiszen részletesebben írja le a lopást, míg Révai első műve csak magát a tényt említi. Itt a kézíratszerző a koronaőr második művéből egészítette ki ezzel a történettel a szöveget, ahol Gerardus Roo³⁸ leírása alapján részletez a koronaőr.

Révai, és az ő műve alapján kéziratunk is felveti a kérdést, hogy bűnös volt-e Garai a korona elrablásában. Ulászlónak a várnai csatában való eleste után, amelyet mindketten említenek, a kézirat részletesebb kezd lenni a Hunyadi család szerepével kapcsolatosan. Bár Révai első szövegében is megtaláljuk a korona Mátyás általi visszaváltását Bécsből (ezen a ponton találjuk legjelesebb bizonyítékát a két mű szövegszerű érintkezésének, amikor a korona visszaszerzésén érzett örömet írják le: „nem lehetett leírni azon örömet, pompát” – kézirat – „nehéz volna elbeszélni, micsoda örömtánccal, pompával” – Révai –³⁹), a Szilágyi Mihály

³⁶ Schwartz i. m.

³⁷ RÉVAY 1979.

³⁸ *Annales rerum belli domique ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus gestarum*. Ed. Conradus Decius. Innsbruck: Hans Baur, 1592. (A Habsburg-ház története I. Rudolftól V. Károlyig.)

³⁹ RÉVAY 1979, 212.

tanúsította ellenállást nem említi, és azt sem, hogy esetleg nem pénzzel, hanem várakkal váltotta volna meg a koronát a Habsburgoktól. A kézirat még Mátyás sírfeliratát is közli⁴⁰. Ezek a kiegészítések is a koronaőr második, történetibb jellegű munkájából származnak.

Ennél a két kiegészítésnél felmerül a kérdés, hogy a kéziratszerző miért tartotta fontosnak, hogy a kizárólag a korona történetét követő forrása mellé a szerzőnek abból a művéből is beemeljen részleteket, amelyik a korona történetét az ország történetébe ágyazva tárgyalja. Egyik átvett epizód a korona eltulajdonítása, másik Mátyás király uralkodásának néhány részlete és sírfelirata. Feltételezésem szerint ezeknek a bővítéseknek valamilyen aktuális oka kellett, hogy legyen.

Visszatérve az eseményekre, Corvin János lemondását a koronáról mindkét szerző pozitívan értékeli. Ezt a koronaörök nevének említése követi, melyet szövegünk írója is átvesz, de a koronaőri esküt nem közli. A továbbiakban a török kor eseményei sorjáznak. Érdekes, hogy Budának Szulejmán általi elfoglalásáról megemlíti szerzőnk is, hogy csupán három rézoszlopot vittek el a törökök a várból. Szapolyai segítségkérését Révai ily szavakkal értékeli: „Mit nem tanácsol lám az önzés és az uralomvágy?”⁴¹, a kéziratszerző viszont csak magát a tényt veszi át. Révai tovább is inkább értékeli a tetteket (hogy a kegyetlen szultán nem tartja meg a koronát magának, ezt Révai annak bizonyítékának tekinti, hogy a magyar korona Isten védelme alatt áll, és Isten akaratából tért vissza Ferdinándhoz – itt egyben a Habsburg-párti beállítódást is láthatjuk), a Kolozsvári Kézirat pedig több adatot, nevet találunk, tehát itt újra dolgozott a történeti műből is. Amikor Miksa uralkodását kezdené tárgyalni, a kézirat abbamarad. Révainál még Rudolf uralkodása következne, majd a korona és a jelvények leírását adja, elmondja a korona visszaszerzését és őrzését, leírja saját esküjüket a korona védelmezésére. A Kolozsvári Kézirat „napjainkig” ígérte a korona viszontagságainak leírását, tehát valószínűleg folytatta volna Révai alapján a koronatörténetet.

A kézirat kontextualizálása

A fentebb közölt mentalitástörténeti összefoglaló és a szöveg részletesebb forrásvizsgálata után néhány feltételezést megfogalmazhatunk a kézirattal kapcsolatban, amelyek megalapozottságát összehasonlító értelmezéssel ellenőrizhetjük.

⁴⁰ Corvini brevis haec Urna est, quam magna fatentur,

Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem. (Révai 1659, 53.)

⁴¹ RÉVAY 1979, 213.

Legfontosabb hipotézisem az, hogy a kéziratörredék létrejöttében, összefoglaló, ismertető jellegéből adódóan, valamilyen aktuális eseménynek kellett közrejátszania, amikor a korona az érdeklődés középpontjába került. Időben elhelyezve a szöveget megállapíthatjuk, hogy 18. századnak kell lennie, hiszen ebben az évszázadban keletkezett szövegek ismeretét mutatja (Schmeizel: 1712, Schwarz: 1740), későbbi viszont sem nyelvezete, sem szemlélete miatt nem lehet. A szerző csupán a régi, nemesi eredetközösség narratívájában született műveket fogadja el hitelesnek, a tudományos megközelítés vagy reformkori eszmék hatását nem érzékelhetjük. A vallásos töltettel bánik kicsit óvatosabban forrásainál: nem szent, hanem magyar jelzővel illeti a koronát, az égi eredetet pedig elveti. A magyar jelző használata a 18. század végéhez vezet bennünket, amikor a magyarnyelvűségnek egy jelentős programja indul el, valamint a koronával kapcsolatos jelentős aktuális eseményt is ebben a korban találunk: 1784-ben József császár Bécsbe viteti, 1790-ben viszont az újra vizsakerül Magyarországra. Ez az esemény, amint említettem, újra a középpontba állította a koronát, és kritikai jellegű vizsgálata helyett jelképként tüntette fel, Ányos számára és a korona hazaszállításán résztvevő főurak számára a nemesi szabadságjogok jelképeként. Ezért kapnak fontos szerepet a korona viszontagságai (az országhatáron kívülkerülése, melynek mindig a visszahozás a kimenetele) a Kolozsvári Kéziratban és a kor szövegeiben, és Csetri Elek megállapítására⁴² alapozva ezért emelődik ki Mátyás király alakja a Kolozsvári Kéziratban: annak a példájául emlegették az 1780-as években, hogy, bár Bécset is elfoglalta, mégis fontosnak tartotta a Szent Koronával megkoronáztatni magát. A Kolozsvári Kézirat szövege egyértelműen vissza akarja állítani a korona elvitele előtti viszonyokat: a nemesi eredetközösségi narratívában való értelmezhetőségét, mely közösségnek a magyar királyi státust is viselő császár is tagja, a viszontagságok leírásánál olyan szerző szövegét parafrázálva, aki örömét fejezi ki afölött, hogy a Habsburgokhoz került a korona.

Másodsorban pedig azt állítom, hogy a szöveg a sajtó számára készült, de hogy megjelent-e valahol, azt az eddig áttanulmányozott anyagból nem sikerült kideríteni. Ezt a feltételezést támasztja alá az alcímben szereplő „*közöltetik az érdeemes olvasokkal*” szintagma, a cím tipográfiája és a szöveg ismertető, összefoglaló jellege. Hogy mennyire illik bele a kor Szent Koronáról szóló sajtóanyagába és a korabeli történeti irodalomba, azt a következőkben fogjuk értelmezni.

Mivel azt állítottuk, hogy valószínűleg az 1790-es visszahozási esemény kapcsán, sajtó számára írott szövegről lehet szó, érdeemes számba vennünk, hogyan is jelent meg a Szent

⁴² CSETRI 2007b, 230.

Korona a korabeli sajtóban. A korábbi évfolyamok tartalomjegyzékét böngészve azt megállapíthatjuk, hogy az előző években nem sajtótéma a korona, ám miután II. József visszavonta rendeleteit és a korona hazatérhet, minden újság kötelességének érzi profiljának megfelelően megemlékezni a jeles eseményről és ennek kapcsán a jelképről. Jellegéből adódóan a legváltozatosabb műfajú szövegeket a komáromi *Mindenes Gyűjtemény* közli. Az első közölt szövegük egy vers⁴³, mely annak alkalmából született, hogy a korona hazavitelekor Komáromban is megtekinthető volt. A szerző Pétzeli József, aki önálló művet is jelentetett meg a koronáról, amint annak *Mindenes Gyűjtemény*-beli recenziójából kiderül, „az asszonyok s gyermekek kedvéért készítette”⁴⁴. Ebben támpontot találhatunk kéziratunk keletkezésére nézve is, ugyanis kiderül, hogy volt igény összefoglaló jellegű művek készítésére, amelyek az újságok révén jóval szélesebb olvasóközönségnek röviden bemutatták a latin szövegek tartalmát. Az első magyar nyelvű lapok ugyanis ekkor kezdenek elterjedni: 1784-ben indul a pozsonyi *Magyar Hirmondó*, 1787-ben a *Magyar Kurir*, 1789-ben a *Mindenes Gyűjtemény* (Komárom) és a *Magyar Museum* (Kassa). Bár ezek az újságok általában nem hosszú életűek, 1790-ben éppen virágkorukat élik, megteremtnek egy új olvasóközönséget, amely már nem feltétlenül olvas latinul, és amelyet be akarnak kapcsolni az irodalmi kommunikációba. Így jönnek létre olyan népszerűsítő összefoglalások, mint a Pétzelié vagy a Kolozsvári Kézirat.

Pétzeli szövegéhez abban is hasonlít a kézirat, hogy a korona viszontagságait címbe emeli és tárgyalja. Pétzelinek emellett a „formája” fontos, hiszen láthattuk, hogy 1790-ben jöttek rá, hogy nem olyan, ahogyan azt korábban képzelték. A viszontagságok ebben a korban különösen fontossá válhattak, hiszen mindig traumaként élte meg a magyar nemesség, ha a korona az országon kívülre került. Egy *Mindenes Gyűjtemény*-ben közölt vers is tanúskodik arról, hogy a visszahozatal kapcsán felidéződtek a korona különböző elhurcolásai:

„Volt a Töröknél, Erdélyben, 's Tseheknél,
Mint fogoly, múlatott így a Németeknél;
De mint e rabságból Nemes Hazájába
Visszatért, örökös szép Palotájába.”⁴⁵

Hogy más szempontból is érveljünk a szöveg 1790-es keletkezése mellett, a kézirat szövegét összevetjük egy a visszahozatal után csupán egy évvel készült művel, Decsy Sámuel írásával. A Bécsben élő, felvidéki származású tudós művében ugyanazokat a forrásokat hivatkozta,

⁴³ *Mindenes Gyűjtemény*, 1790, III. Negyed, 279-181.

⁴⁴ Uo., 392-394.

⁴⁵ Uo., 328.

melyekből a Kolozsvári Kézirat is tápálkozik, azonban módszeresen cáfolva azokat. Az addigi legelterjedtebb és leghitelesebbnek tartott művet, mely a kézirat gerincét is képezi, így jellemzi: „*a Tudósok mindnyájan Gróf Révai Péternek értelmét követték, aki maga is járatlan lévén görög nyelvben, és a' régiségek ismeretében, hibásan gondolkodott és irt Szent Koronánk eredetéről. Tsak nem minden honnyai és idegen Tudósok az ő értelmében nyugodtanak meg, következésképen, vak vezérekkel egyetemben fényes nappal is botorkáztanak.*”⁴⁶ A 18. században bekövetkezett változásokat azonban üdvözli, melyeket elsősorban a már általunk is többször emlegetett Schwartz Gottfriednak tulajdonít, aki kritikusan tudott viszonyulni a Révai-féle hagyományhoz.

Decsy azt is megmutatja, honnan származnak Révainak azok a szerinte hibás vélekedései, amelyek aztán a köztudatba is beépültek. Ehhez először is összefoglalja, mit mondanak a „régiek” a korona származásáról: Platinára hivatkozva az egész magyar koronairódalom, Révai, Schmeizel és Kollár Ádám is Nagy Konstantinnak tulajdonítják a készíttetését, II. Szilveszter pápának pedig az adományozását. Chartuitius nyomán pedig azt is beépítik műveikbe, hogy a lengyel hercegnek, Miceslausnak szánta volna a pápa a koronát, ám egy angyali látomás hatására mégis Istvánnak küldte el⁴⁷. Ha megfigyeljük a neveket, láthatjuk, hogy Kolláron kívül mindenik történetíró név szerint is említette a kolozsvári kézirat szerzője, így természetesen a Nagy Konstantin–II. Szilveszter vonalat követi. Ezt oly módon cáfolja Decsy, hogy jogtalanak tartja a pápák koronaosztogatását, mert kimutatja, hogy már Gézát és Toxus nevű apját is királynak nevezik a korabeli krónikák. Szent István elsőségét ezzel érvényteleníti, és a magyar királyság kialakulását elválasztja a kereszténység felvételétől, ezzel is leválasztva a vallásos képzeteket a koronáról. A végén arra a következtetésre jut, hogy „sem az angyali, sem az apostoli, sem a szent nevet nem érdemli.”⁴⁸ Turai Tünde szerint ezzel az a célja, hogy a magyar királyságot mint belső autonóm államszerveződést mutassa be, és ne mint más hatalmaktól függőt⁴⁹.

További egyező hivatkozásokra is találhatunk Decsy műve és a kézirat összevetésekor: a Habsburg-családdal kapcsolatban: Bonfini krónikáját és Gerardus Roo munkáját mindketten hivatkozási pontnak tekintik. Fontos egyezés továbbá, hogy a kézirat által idézett pápai levelet teljes terjedelmében közli érdekességképpen Decsy, majd kétségbe vonja hitelességét, ahogy azt Schwartz is tette⁵⁰. Mivel a *Mindenes Gyűjtemény* is teljes terjedelmében közölte a levelet

⁴⁶ DECSY, i. m. 76.

⁴⁷ Uo. 86.

⁴⁸ Uo. 101.

⁴⁹ TURAI i. m.

⁵⁰ DECSY i. m. 90-95

Decsy műve és a Kolozsvári Kézirat mellett, arra következtethetünk, hogy az 1790-es koronázás kontextusában ismét népszerűsége tett szert, és Decsyn kívül, aki dicsérően beszél Schwartz eredményeiről, mindkét forrásunk figyelmen kívül hagyja, hogy bizonyították hiteltelenségét.

A fentiek alapján látható, hogy Decsy Sámuelnek és a kéziratszerzőnek ugyanaz a szövegkomplexum állt rendelkezésére, ugyanazokat a műveket ismerték és használták, ám nem egyformán. Míg a kézirat a latin nyelvű források parafrázálását végzi el csupán magyar nyelven, értékítéletet csak az elutasított elméletekhez fűz, a név szerint említett „régí írók” eredményeit szentesíti, az alcímbe emelt „hiteles” jelző által is. Decsy azonban pontokba szedi ezen régí írók állításait, és azokat rendre cáfolja, „megrostállja”. A két szöveg között további rokonságot mutat, hogy külön fejezetet szentelnek az eredetnek, majd utána a viszontagságok következnek. A két szöveget olvasva rekonstruálhatjuk, hogy az 1790-es évek elején mit tudtak a Szent Koronáról, honnan kellett majd a tudományos kutatásnak elindulnia.

Következtetések

A Kolozsvári Kézirat, mivel egy kultusztárgy, a magyar Szent Korona eredetét és történetét dolgozza fel, jeles alkalomra készülhetett. Ezt egyrészt összefoglaló jellege is alátámasztja, amire a *Mindenes Gyűjtemény* hasábjain analógiát is találtunk. Másrészt alátámasztja az a szövegtöredék, amely a korona Bécsből Budára való hozatala alkalmából született, és amelyben a Kolozsvári Kézirat szemléletét és forrásait tekintve is jól elhelyezhető.

Szemléletileg a nemesi eredetközösségi narratívába íródik bele, amit szelekciós eljárásának köszönhet: olyan 17-18. századi szerzők műveit parafrázálja és dolgozza össze, amelyekben a Szent Korona mint a nemesség és a király közösségének a jelképe jelenik meg. Ez a szemlélet volt jellemző Lipót császár magyar királlyá koronázásakor is: II. József kalapos királysága után újra létrejött a közösség a magyar nemesek és uralkodójuk között. Ehhez az eseményhez való kapcsolódását támasztja alá a korona elhurcolásainak, elrablásainak és újra magyar földre kerüléseinek kiemelt tárgyalása is. A 18. század kultuszromboló elméleteit nem fogadja el, és csupán a „hiteles régi írók” gondolatait kívánja megosztani.

A nemesi eredetközösséget legitimáló korona történetét azonban szélesebb közönséggel szeretné megismertetni a Kolozsvári Kézirat szerzője, ugyanis a latinul tudók számára jól ismert könyveket foglalja össze anyanyelven, feltehetőleg egy új magyar nyelvű médiumon, az újságon keresztül.

Az 1790-es eseménnyel való kapcsolatát az is mutatja, hogy forrásai ugyanazok, amelyeket az 1791-es Decsy Sámuel-könyv is használ, csak míg a Kolozsvári Kézirat azok szemléletét, állításait elfogadja, addig Decsy a felvilágosodás kritikai gondolkodásának szellemében megkérdőjelezi Hartvik püspök, Révai Péter, Schmeizel Márton évszázadokon keresztül forgalmazott elméleteit.

Jelen dolgozatban arra tettem tehát kísérletet, hogy egy kézirat, szerző és keletkezési dátum nélküli szöveget kontextusba tudjak helyezni, történelmi események és más szövegek segítségével a Szent Korona-kultuszhoz való viszonyát értelmezni tudjam. A munka természetesen nem ért véget, hiszen sok nyitott kérdés maradt még. Vizsgálható a Kolozsvári Kézirat és a Református Kollégium kapcsolata, a másolás oka is, fontos feladat lehet további kéziratok feltárása, amelyek a Szent Korona erdélyi kultusza fele mutathatnak.

Melléklet: A Kolozsvári Kézirat átírata

A MAGYAR KORONÁNAK EREDETE ÉS VISZONTAGSÁGAI

Hiteles régi iroktól ki keresve. Mely mint nem mindenütt talalható ritkaság közöltetik az

Erdemes olvasokkal

Leg elsőbben-is a'Magyar nemzetnek eredetéről rövidesen ezt kell meg jegyezni, hogy a'Magyarok nem az el fájult Khámnak Unokájától Nemrodtól Szármoztatnak, hanem Noénak a'másik fiától Jafettől (:A'mint Sz:Hieronimus⁵¹ ki nyomoztatta:). Jafetnek Fia volt Magog, Magognak fia Nemrod, a'kiről a'Sz: irok is ugy emlékeznek, mint erős hadakozo és vadász emberről, Nemrodnak felesége volt Eneth, ettől született két fia Hunor és Magor, kiktől a'Hunnusok és Magyarok eredeteket vették. Máig is Szithiában Magorinak neveztetik, a'maga nyelvin ez a'Vitézsegeröl mindek előtt hires Nemzet. Lásd erről Révai Péter Commentáriussát⁵².

A'Magyarok Szithiából ki jövéen, a'Pogányi setétségben vakasdnak vala, és Gejza Vezér idejében kezdett nékiek a'Jézus Kristus Evangéliuma világosodni: mert Gejzának Atya Toxus, a'keresztyéni Névnek Nagy ellensége vala, hanem Gejza és felesége Sároлта, a keresztyéni vallásra állottak, Adalbertus Prágai Püspök nékiek nem tsak az Evangéliumot predikállotta, de minden Magyarok között leg elsőbben a Sz:keresztsséggel is meg mosta őket. Igyeközte Gejza vezér a'keresztyén Vallást terjeszteni a'Magyarok között, de még akkor igen vastag lévén (l.r.) lévén a'pogányi setétségnek homállya, tzélját el nem érhette, hanem Gejzának fia Sz:István a'ki Született Kristus Születése után 969^{dik} Eztendöben, nagy buzgosággal és hasznos elő menetellel munkálkodott a'Kristus Anyaszentegyházának gyarapításán, ő az Isten Nevének tiszteletére Templomokat épített, azokban a'Kristus Evangéliumának világos szövetnekét⁵³ meg gyujtotta, Püspököket rendelt, és így kevés idő alatt az egész Magyar Nemzetet az Istennek esmérésére juttotta, mely idvességes fáradozásáért Sz: István a'Romai Pápától királyi Névvel, a'Magyar koronával és ahoz tartazó drágaságokkal meg ajándákozott, a'mint itt alább bővebben meg fogjuk látni.

Ugyan ezen időben a'Lengyel Országi fejedelem Miejoa, vagy Miceslaus kezdette a'keresztyén vallást terjeszteni, a'Lengyelek között, kiről az iratik, hogy vakon Születvén, hét

⁵¹ HIERONYMUS, másnéven Szent JEROMOS (340-420), egyházatya, bibliafordító, és -magyarázó

⁵² RÉVAY/RÉVAI Péter (1568-1622) koronaőr műve: *De Sacrae Coronae Regni Hungariae...*(1613), újabb kiadásában *De Monarchia Et Sacra Corona Regni Hungariae Centuria Septem...*, a Habsburg-párti magyar nemesség kedvelt olvasmánya évszázadokon át.

⁵³ szövetnekét = fáklyáját

esztendős korában kezdett meg jöni Szeme világa, de ezt inkább úgy kell érteni, hogy a'pogányi vakságban Születvén, hét esztendős korában kezdett a'keresztényi vallásra taníttatni. Ez a Miceslaus tehát a krakkovai Püspöket Lámberst Romába küldvén, általa a'Pápától királyi nevet, méltóságot és koronát kért magának és maradékinak, a'keresztény vallás mellett véghez vitt buzgoságáért. Már Lámberst Püspöknek a'korona iránt jó reménség gyujtotatt vala, a'Pápától, midön Sz:Istvánnak is követője Urunk születése után az ezeredik esztendőben Romába meg érkezett. Astrius vagy Anastásius a'kalotsai Püspök küldetett vala ezen követtségben, a'ki mint tudományára, mint kedveltető ékesen szollására nézve jeles ember lévén, hathatos beszédében elő Számlálta Sz:Istvánnak a'keresztény vallás terjesztésében tett Szorgalmatosságát le írta, mely sok Népeket és pogány nemzeteket vezérlett az igaz hitre, azért a'Romai Sz:Széktől Apostali áldásnak jelül királyi koronát és méltóságot kér, mellyet méltán meg-is érdemel. Ezen reménten Örvendetes hirt halván a'Pápa, nagyon nagyon meg örvendett, és a'királyi koronát, mellyet a'Lengyel fejedelemnek szánt vala, Anastásius által Sz: Istvánnak küldötte és az által királyi méltóságra emelte, küldött a'koronával együtt egy kettős arany keresztet, kereszt arany almát, Palástot S. a. t. Így Szolván: En (1. v.) En Apostali Helytarto vagyok, ő pedig méltán Kristus apostalának nevezethetik ki a'Kristus nyáját oly Sok juhokkal Szaparította: azért küldöm néki ezen Apostali jeleket, hogy a'nyáját tovább is legeltesse. Lásd erről Schmeizel Márton Commentariussát⁵⁴.

De kérdésben forog itt az, hogy ki volt akkor a Romai Pápa, mikor az Apostali korona Sz:István királynak küldtetett: Bonfinius⁵⁵ azt állítja, hogy VII. Benedek: de inkább lehet Charturtiusnak és Bároniusnak⁵⁶ hinni, a'kik a'koronának küldését nem tsak hogy 2^{dik} Serestely vagy Silvester Pápára viszik, hanem a Traguri⁵⁷ Archivumban Serestely Pápanak Sz:István királyhoz akkor küldött Levelének párjat is meg találták, mely ezeket foglalja magában - - „Serestely Püspök az Isten Szolgainak Szolgája, Istvánnak a'Magyarok Vezérének köszöntést és Apostali áldást! - -, Nemességednek követei nevezetesen a'mi kedves Atyánkfia Astrikus a'kolotsi püspök, annál nagyobb örömmel töltötték meg Sziveinket, és annál könnyebben meg nyerték követtségekk tzélját, a'mennyivel inkább ohajtattuk, Istentől előre meg intetvén, azon előttünk esméretlen Nemzet követeinek hozzánk

⁵⁴ Martin SCHMEIZEL (1679-1747) erdélyi szász származású professzor műve: *Commentatio historica de coronis tam antiquis, quam modernis, iisque regiis, speciatim de origine et factis sacrae, angelicae et apost. Regni Hungariae coronae...* (Jena, 1712)

⁵⁵ Antonio BONFINI (1425-1502), Mátyás király megbízásából írt humanista szellemű művében: *Rerum Ungaricum Decades* (A magyar történelem tizedei)

⁵⁶ Cezare BARONIUS (1538-1607) olasz katolikus egyháztörténész, fő műve: *Annales Ecclesiastici*

⁵⁷ Dalmáciai város, horvátul Trogir, latinul Traquarium, görögül Tragourion, a horvát királyi ház kihalása után a Magyar Királyság része

érkezését. Boldog követség! mely az Angyalnak meg intése által, és az Istennek végzése által elébb meg vala határozva, mintsem mi azt tudtuk volna! Valósággal nem az akaron sem a futon, hanem az Apostol Szova Szerént a'könyörülő Istenen all, a'ki tudgya és ki nyilatkoztatja a'Setétségben melyben el rejtett dolgakat: mert világosság vagyon Ő velle, mely minden e'világra jövő embert meg világositt. Először-is tehát hálákat adunk az Atya Istennek és a mi urunk Jézus Kristusnak, a'ki mi időnkben e'földön fel kereste Dávidot, Gejzának fiát, Szive Szerént valo emberét és környül-vette ötet mennyei világossággal, támosztotta ötet a'Magyar Izráel népének legeltetésére. Azután ditsérjük Hertzegségednek Istenhez valo kegyességét, és az Apostoli Szent Székhez intézett kérésedre a'király (2. r.) a'királyi nevet, koronát, és méltóságot, Esztergom Várossával és más Püspökségekkel edgyütt az Istennek meg intéséből a'mi Apostoli áldásunkal Te néked, és maradékidnak örömet meg adtuk. És minthogy a'Te Hertzegséged Apostoli Szent Szolgálatot-is méltoztatott, predikálván a'Kristust, és hirdetvén az ő Evangéliumát, tehát a'királyi koronán és méltoságon kívül adjuk Te-néked ezen arany keresztet, mellyet minekutána törvényesen meg koronáztatol, Apostalságodnak jeléül magad előtt hordoztass, és azok is horodoztathassanak kik Te utánad következendők lesznek. Utollyára a mindenható Istent a'ki Tégedet a maga népének igazgatására hívott, és minket meg intett, hogy a'Lengyel Hertzegnek szánt koronát Te neked adnok, imádjuk azért, hogy a'maga gyenge plántait a'Te országodban áldásodnak bővséges harmattával öntözze, a'Te országodat minden látható és láthatatlan ellenségtől védelmezze, és Tégedet e'mulando élet után el hervadhatatlan koronával meg ajándékozzon! Költ Romában, VI^{dik} kalendas Aprilis, vagy Martziusnak 24^{dikén} Urunk 1000^{dik} Esztendejében.

Továbbá az is kérdésben forog, hogy: vallyon a'Magyar koronát és a hozzá tartazo drágaságokat 2dik Silvester Pápa maga készítette-e? vagy másunnan került főképpen a'korona Romába, és honnan került? minthogy Görög irás, Görög képek, és nagy Konstantinus neve vagyon rá metzve, nem pedig az Apostoli tzimer, mint a kereszties arany almán, királyi páltzán, és Paláston. A felettébb buzgo régiség tsuda tétel, vagy talám költemény által-is akart ezen koronának eredetére jutni, azt állitván, hogy nem emberi kéz dolgozta, hanem az Angyal hozta volna le az Egből 2^{dik} Silvester Pápához, meghagyván az Isten parantsolatlyából hogy e Szent Istvánnak adassék. Ezen velekedest a'kinek tetszik, máig-is hiheti. De más felől Plátina⁵⁸ ... Iro, azon idő történeti között Silvester Pápának élete le irásában, emlékezik arrol-

⁵⁸ Bartolomeo PLATINA (eredeti nevén SACCHI, 1421-1481), a vatikáni könyvtár első könyvtárosa, pápák életrajzát tárgyaló műve: *Vitæ Pontificum Platinæ historici liber de vita Christi ac omnium pontificum qui hactenus ducenti fuere et XX* (1479, Velence)

is, hogy a nagy Konstantinus első keresztény (2. v.) keresztény Császár a Görög Birodalomban a keresztény vallásnak igazságához viseltető kegyes buzgóságának meg bizonyíttására, egy drága gyöngyökkel ékesített arany koronát küldött a Római Apostoli Széknek és akkor Silvester Pápának hogy viselje: Silvester Pápa az ajándékot el vette ugyan de soha sem viselte, mert illetlennek tartotta az Apostoli főnek királyi ékességet viselni, hanem meg elégedett tupa frigiai fejér süveggel. Plátinának ezen leírása hiteles, mind-azonáltal lássuk meg azon környül állásokat-is, melyeket Révea Péter⁵⁹ említett a Magyar koronáról írt kommentáriusban – A Nagy Konstantinus Császár sok helyeken Szentegyházokat, Templomokat fundált, melyekben az Idvezítettnek, a Boldogságos Szűznek, és a Szent Apostolok képeiket, olyan forma munkával, mint a Magyar koronán láttuk, rendre rakatni poroncsolt. Romában is a Laterannus Templom tetejére ily ezüst ajándékot ajándékozott, mellyen az Idvezített egy székben ülven körülötte az Apostolok láttának. A konstantinápolyi Apostoli Szentegyház is ilyen készülettel királyi módon gazdagította. Hasonló munkával sok ezüst és arany poharakat, tálakat, és egyéb Szent edényeket készíttetven sok Eklésiák szentelt és ajándékozott, melyeken ugyan munka láttuk, mint a Magyar koronán. Mely környülállások azt bizonyítják, hogy a Magyar koronát is a Nagy Konstantinus Görög Császár csináltotta és mintegy a 995^{dik} esztendő tályában nem sokára a keresztényi Vallásra állása után küldötte 2^{dik} Silvester Pápának ajándékba. Azt állítják némellyek, hogy nem ajándékba küldötte volna Konstantinus ezen koronát, hanem hadakozása lévén akkor Konstantinusnak, a Saracenusokkal, bátorságnak okáért küldötte, Romába a Pápához gondviselés véget, hogy azután ismét viszsa (3. r.) vissza kérje: azonban a Görög vallásra állás által meg hasonlott a Római Szent Széktől, és úgy a korona a Saracenusok legelőször, 359-ben jöttek Európába hadakozni II^{dik} Konstantinusnak idejében, nem hadakozott hát Nagy Konstantinus soha a Saracenusokkal, következésképpen nem küldhette a koronát a Saracenusoktól való felteben Romába, különben akár hogy került legyen ez a korona Konstantinustól Romába már az mind egy.

Azon vélekedés pedig, hogy a Magyar koronát nem Konstantinus, hanem Szent István kérésére maga Silvester Pápa készítette volna, helytelennek láttuk, ugyan-is már ekkor Konstantinus, el volt szakadva a Római Anyaszentegyházról egyenetlenségben volt, a Pápával, és így mi oka lett volna a Pápának arra, hogy a maga ellenségének a Görög Uralkodónak nevét Görög nyelven mettsesse, ezen koronára? avagy nem inkább Római vagy Deák betűket és rajzolatokat mettetett volna rá? Holott a Rómaiak eleitől fogva minden

⁵⁹ Valószínűleg a már említett Révai Péterről és művéről van szó

Templomokra pompás Épületekre, emlekeztető Oszlopra, és a meg maradt egyéb drága portékákra Deák nyelven és Romai betűkkel szokták volt a félyül-írásokat tenni, mellynek e máj napig-is sok ideit és maradványit láthatni. Ami pedig a koronához tartozó drágaságokat illeti, u. keresztes arany alma, Palást, s, a, t. hogy azokat Silvester Pápa maga készítette a Sz: István király számára a koronával együtt küldötte, azt minden környül állások bizonyították és hitett érdemlő dolog.

Említsük meg azt a vélekedést, mely szerint némelyek a félyebb mondtak ellen, a Magyar koronának eredetéről azt állították, hogy tellyességgel sem a korona, sem a véle való drágaságok Silvester Pápa által nem küldettek volna Sz: Istvánnak, hanem valamelyik Konstan (3. v.) Konstantinus Görög Tsászártól került volna ez, az Erdélyi Vajdának kezére, és onnan jutott volna Szent Istvánhoz: de nem tudom ezen vélekedést minémü bizonyosságokkal lehetne támogatni, mert ámbár László Erdélyi vajdának kezén fordult-is meg a korona, de Otto királytól vette volt el, és Károlynak vissza adta, azért maradjon e csak vélekedésnek. És elég légyen ennyi a koronának eredetéről, lássuk már annak viszontagságait.

A Magyar koronának viszontagságai, mellyeken Sz: István király idejétől, vagy Urunk születése után az 1000^{dik} esztendőig fogva, a mai napig forgott. Szorgalmatosan fáradozott abban Sz: István király, hogy a Magyarokk maga után jó királyt hagyasson, a ki a koronának és a Törvények oltalmazója legyen: erre nézve a maga fiát Imrét, kit Henrik Tsászár testvérétől Gizélától nemzett vala, a keresztényi vallásban és Hazája szeretetében igyekezte nevelni: de ez fel serdült korában meg halálozott, és utána csak hamar Sz: István királyis. E szerint szállott a királyság Petrus Alemanusra, a Burgundiai vezérnek, Pulielmusnak fiára, a ki kegyetlenkedni kezdett, és igyekezte Magyarországot a Német Birodalom alá hódítani, mellyért a Magyarok tőle el idegenedvén Albát a Sz: testvér Hugának fiát választották királyságra. Alba a Magyarokkal Pétertől erőszakosan el vette a koronát és királyságot, magát pedig az Országból ki üzte. Már ekkor el kezdődött a Magyar Koronának kézzől kézre hányattatása, ugyanis a ki üzettetett Péter 3^{dik} Henrik Tsászárhoz folyamodott segítségér, Henrik nagy Haddal Magyar országra jöven Albát az Arabo folyó vizénél meg verte, és a Magyar koronát-is kézre kerítette. Ditséretes volt ez ekkor Henrikben, hogy kezénél lévén a Magyar korona, azt az országból el nem vitte, hanem a Magyarokat öszve hivatván Székes – Fejérvárra, ott Pétert azzal újra pompáson meg koronáztotta és az Országgal meg békéltette. Fogadása szerint jól viselte magát Péter eleintén, de nemsokára ismét elébbeni kegyetlenségére tért vissza: mellyért elsőbben szeme világától, az után életétől meg fosztatott. Más felől Albát-is maga katonái meg ölték. Azonban András vette kezébe a királyságot és koronát. Henrik Tsászár pedig, hogy Péternek halálát meg boszullya, nagy

Haddal ismét Magyar Ország ellen indult még (4. r.) még pedig akkor oly szándékkal, hogy a'Koronát el végye, és az országot tsak fejedelemséggé változtassa. De András király minden élességet úgy el takarított uttyából, hogy a' meg éhezett Németek reménkedve kértek kenyeret Andrástól vissza menő uttyokra: adott is András nékiek éleséget, de esküvéssel kellett Henrikkel fel fogadni, hogy soha a'Magyarok ellen nem támod. András majd a'fiát Salamont 5 esztendő korában meg koronáztattya, mellyet az után Béla vezér Andrásnak attyafia nem szenvedhetvén, a'Lengyel királynak Boleslausnak segittségével Mosonnál Salamont meg győzi, és a'koronát el ragadja: de Bélának sem volt jó vége, az erőszakoson ragadott koronáért, mert 3. esztendő múlva magos királyi széke törvén alatta, úgy meg sértette magát, hogy sebeiben nem sokára meg holt. Salamonnak kezére másodsor birt a'korona, mellyel Pétsen meg koronáztatott Salamontól Gejza vette el, a'koronát. Azt írják a'Historikusok közül némellyek, hogy Gejzának az Ettse László, még a'Báttjának királyságra jutása előtt látott egy Angyalt az egből le szállani, mellyet a'Báttjának Gejzának fejére tett. Innen neveztetik a'Magyar korona Angyali vagy Egből le szállott koronának. De siessünk a'koronának nagyobb viszontagságaira, és méllőzzük el a'Gejza után volt királyokat, kik a'koronát békével viselték, noha ez időben-is a'sok vetélkedő Társak gyakran egy más kezéből ki ragadozták, mint 3^{dik} István királytól az öttse László, és ennek 6. hónap múlva esett halála után a'vak Bélának fia István erőszakoson nyult a'koronához. Negyedik Béla királyt a Kumánok és Tatárok országából ki üzvé, azt tüzzel és vassal el pusztították: Béla Austriában Dalmátiában, és az Adriátikum tenger szigeteiben 3 esztendeig bujdosott: az alatt Pogányok birták Magyar országnak nagy részét. De arról halgatnak minden Historikusok, hogy akkor hol maradhatott meg a'korona bátorságban.

Leg első bujdosása a'Magyar koronának az Ország határán kívül volt, 3^{dik} András királynak halála után a'Venceslaus vagy (4. v.) vagy Ventzel idejében. Ekkor 8dik Bonifacius Pápa Robertus Károlyt a'kária az ország kedve ellen Magyar királlyá tenni. De a'Fo Rendek, hogy a'király választásra való jussakot fenn tarthassák a'Tseh Országi királynak 13 esztendő fiát Venceslaust, ki másként Lászlónak is neveztetett, hvták a'Magyar királyságra. Azonban Robertus Károlyt Haddal közelgetvén Magyar ország felé, Venceslaus az érkezősben való veszedelmét az attyának Budárol meg irta, és segittségre hivatta. A'Cseh király nagy haddal serényen Pestre jött, onnan által izent a'fiához Budára, hogy másként Szeme eleibe ne jöjjön, hanem királyi ékességgel és koronázva. Vigyázatlanul meg egyeztek ezen a'Magyarok és így a'Cseh király 1304^{dik} Esztendőben a'koronát fiával együtt oly szin alatt, hogy a'veszedelemből kiragadgya, el vitte magával Cseh Országba, Prágába. A'Magyarok ekkor Ottott a'Bavariai vezért választották királlyá, kinek leg első gondgya a'volt, hogy a'Koronát

Cseh Országból vissza hozhassa. Nem tudatik hogy Vencéslaus pénzérté? Ottonak kérésére fenyegetéséreé, vagy önként jo indulatból adta vissza a'koronát. Elég az, hogy kezéhez kapván Otto a'kornát, egy esztergába metzett fa tokba zárta, és azt valamely tseledjének gondviselésére bizván, meg indult Magyar Ország felé. A'tseléd nem tudván mi vagyon a fa kulatsban, azt egy szijjuval a'nyereg kápájára függesztette, kevés gongya volt rá, és az utazásban észre sem vette, mikor a'nyereg kápájáról el vezett. Az estvéli szálláson vette észre Otto, hogy (5. r.) hogy a'korona sohult sints, azért vissza térvén, más napon estve felé az ország uttyában keresve találta meg: különös Isteni gondviselés volt, hogy az utanjárok azon fa kulatsot fel nem vették az utrol.

Tsak ugyan meg találván ott a'Koronát, azzal szerentsésen Székes-Fejérvárra érkezett, és ott meg koronáztatott, Robertusnak minden rá törekvő szándéka ellen-is, nem soká birhatta Otto a'Magyar Koronát, mert midön az Orzágnak Tartományait rendre járná, a'koronát-is magával hordozná, és barátság keresni Erdélyben-is bément volna, az Erdélyi László vajda, tölle a'Koronát el vette, magát pedig tömlötzbe tétette, a'hol kételenségből a'Királyságról-is le mondott. Ottott ugyan hamar el botsátotta László vajda, de a'koronát két Esztendő mulva nagy ajándékéért, és a'Pápnak sok fenyegetésére-is Gajason adta vissza, mellyel I-ső Károly, minek-utána a'Rákos mezején királyságra választatott volna, Székes Fejérvárt meg koronáztatott. Ez időtől fogva töbnyire a'Korona Vissegrádban tartatott, Károly után a'Fia Lajos király ditséretese uralkodott. Majd ennek Leányától Máriától, kitsin Károly vette-el az uralkodást, de Károly meg öletvén Máriának Férfjére Sigmond királyra szállott, a'ki egyszersmind R. Tsászárra-is lett volt. Sigmond Tsászár a'maga Leányát Ersébetet Albert Austriai Ertz Hertzegnek adta feleségül, és rá beszéllette a'Magyarokat, hogy Albertet, Magyar királyságra válosztották, ezen válosztástól fogva esett a'Magyar korona az Austriai Háznak birtokába ily formán:

Albert király idejében vala a'Magyar koronának örzője Paloch vagy talán Balog György, ez meg halálozván Albert a'Feleségével Ersébettel edgyütt gyorsan Esztergomba ment, ott a'királyné a'többek között a'koronát (5. v.) a'koronát-is nézegetvén, azt el rejtette, és egy szolgálójának gondviselésére bizta. Az alatt Albert király és egyszersmind Tsászár, Amurates Török Tsászár ellen táborban lévén, Neszmély nevü faluban meg holt, és a'korona az Özvegy Ersébetnek álnok kezénél maradt, de azt senki sem tudta akkor. Ersébet mingyárt Férfjének halála után a'Fő Rendeket özsze hivatván, arra kérte hogy tölle ne vegyék el a Királyságot, hanem segittségül, váloszszanak egy ideig valo királyt, melléje. Majd az Özvegy királyné Komáromban fiat szülvén, az Ország két felé hasonlott, egy rész a'kisded Ladislaus Poszthumust akarta meg koronáztatni, más rész ellenben a Lengyel Vladislausnak partyát

oltalmazta. A királyné részéről más követek küldetnek, Lengyelországba, hogy az előbbiek ne hívják el Vladislaust, de azok már vissza nem akarván vonni Szovakat, Vladislaust elhozták magokkal. Az alatt Ersébet a rejtett Koronát vissza lopotván, azzal az ölében, siro Posthumust négy holnapos korában megkoronáztatta, mondván el helyette az esküvést a Tutora Ulrik Ciliai Groff. A koronázás után, ismét arra fordította Ersébeth azt a rendtartást, hogy minekelötte a korona a maga ládjába bé záratnék, elsöbben sellyem ruhába banyalítva bé szokott petsételtetni, azért maga ajánlotta magát, hogy tzifra sellyem ruhát ad annak bé takarására: készített vala alattamban egy olyan formájú és nehézségü, sellyem ruhába banyalított portékát, mellyel a szolgáló, a ki elő hozta a sellyem ruhát, és a kinek a korona által adatott a bé bonyolításra, fel tserélte a koronát, és így ez a tsalfa tsomo, Korona gyanánt el petsételtetvén el záratott. Így írja le ezt a lopást Gerardus Roo⁶⁰. A Szolgáló Leány elöbb állott gyalog a koronával, és arra vigyázott, hogy a Béts-felé siettséggel utazó Ersébethnek által adhassa. Szájrol Szájra maradt hír az Magyar (6. r.) Magyarországon, hogy ez a Szolgáló a Koronával bujdosásában keringő utakat tett, azt gondolván hogy mindenütt kergeti valaki, vetödött Sopron Vármegyében Rabaköz Szigetébe is, a honnan a Lelki isméret üldözvén a Mihályi Kastélyban ment, nem meszsze Kapu Várahoz, a hol a királynéval öszve került. A királyné ezen Várba tért-bé utazásában egy éjtzakai Szállásnak Szine alatt, de nem bátorkodott a koronát azon éjtzakán magánál tartozni, nehogy ha keresni kezdik nálla találtassék, hanem künn a mezön az Ország uttya mellett egy füzfának udvába tette, és következő Napon Szekerébe vévén, 3^{dik} Fidrik Tsászárhoz Bétsbe vitte Fiával edgyütt 1441-ben, és a koronát a Tsászárnak harmadfél ezer forintért zálogba vetette.

Mikor a Lengyel Vladislaus hadi Népével Magyarországra érkezett, már akkor a Magyar korona Bétsbe volt Fidrik Tsászár kezénél, mellyet a Magyarok akkor vettek észre, midön Vladislaust meg akarván koronázni, a korona helyett egyebet találtak a Ládába zárva, azzal Vladislaust megkoronázták. Ezt a Sz: István képenek koronáját az után jó gondviselés alá tették, hogy ha az eredeti korona meg nem található, ezzel is a következő királyokat meg lehetne koronázni. Részes volt némely Historikusok szerint a koronának Ersébeth által lett lopatásában Groff Gara László akkori Horváth Országi Bán, a Koronának Fő Gondviselője, és Ersébethnek meg hitt Tanáts-adoja, azért is nem csak a Visegrádi Kommandánságot vesztette el, hanem a Magyaroktól sok gyalázatos Szemrehányást, söt fogságot is szenvedett. – Majd a Várnai Veszedelemben Vladislaus el esvén királlyságra

⁶⁰ *Annales rerum Belli domique ad Austriacis Haspurgicae Gentis Principibus, a Rudolpho primo usque ad Carolum V gestarum, ex optimis Authoribus conquisiti per Gerardum De ROO.*

válosztotta az Ország, a Bétsben lévő Posthumus Lászlót, és 3^{dik} Fridrik Tsászárhoz követeket küldvén, mint válosztott királyt ki kérte: De a' Tsászár az Ország követeinek azt felelte: A' király még gyermek és alkalmatlan az (6. v.) az Ország igazítására, azért nékie még a Tsászárnak mint Atyafiának gondviselése alatt kell maradni: a' mi pedig a' koronát illeti, illő dolog hogy a' korona a' királynál maradjon, a' kinek a' rendtartás Szerént egyszer egyszer Fejére tétetett, és így sem a' királyt, sem a' Koronát ki nem adta. Ezt halván a' Fő Rendek, Hunyadi Jánost Erdélyi Vajdát Ország Gubernátorává tették, és reá bízák, hogy a' királyt a' Koronával edgyütt Fridrik Tsászártól Fegyver által vegye vissza. Hunyadi 12 ezerből álló haddal Austriában pusztítani kezdett, de ezzel csak azt nyerte, hogy Fridrik még vakmerőbben meg keményítette Szívét. Hunyadi János a' Törökökön nyert sok győzedelmei és Belgradnak meg oltalmazása után 1456^{ban} meg holt. Az ifju László királyt Fridrik botsátotta Magyar Országra, de ez a Törökökhöz Belgrádhoz érkezéseket meg halván, vadászatnak Szine alatt Budáról ismét visszá ment Bétsbe, az honnan Hunyadi Jánosnak halála után le jött Belgrádba, mikor Hunyadi Lászlót az Ulrik haláláért meg ölette. Mátyás pedig 1457ben Prágában Podiebradihoz fogságba küldetett. Ismét Bétsbe vissza térvén az Ifju László, midőn a' Frantia királynak 4dik Károlynak Leányával lépendő menyegzőről gondolkoznék, hirtelen halállal meg holt, a' mint iratik méreg által. Ennek halála után az Ország Hunyadi vagy Korvinus Mátyást válosztotta királynak, a' ki akkor Prágába fogva lévén el tsudálkozott rajta, midőn öt Podiebrádi vatsora felett Magar királynak köszöntötte. Ha jöven Mátyás király Magyar Országra, leg első gongyát-is a' koronának vissza vehetésére fordította, azért a' Várad Püspökét még két Fő emberekkel Neustadtba vagy Béts Ujvárába Fridrik Tsászárhoz küldötte, kik a' Koronát némely el foglalt Tartományokkal edgyütt visszá kérjék és ha visszá adni nem akarná, jelentsék hogy a' Magyarok kéntelenek lésznek (7. r.) lésznek azokat fegyverrel-is visszá venni. Voltanak némely Irok Szerént oly Magyarok, kik a' Tsászárt arra ösztönözték, hogy a' koronát Mátyásnak vissza ne adja, mint hogy nem Királyi Vérből való, hanem tartsa magánál, és válollya fel a' királyságot, ezen pártosokk feje volt Szilágyi Mihály, Hunyadi Jánosnak testvére a' ki Mátyás Királytól az után a' Huszti Várban fogságot-is Szenvedett. Üres váloszsal botsátotta hát el Fridrik a' Mátyás követeit, henem masodszi követségre, Albert Szakszoniai Választo Fejedelemnek és 2^{dik} Pius Pápanak közben járásokra azt ígerte a' Tsászár, hogy ha Magyar Ország 60. ezer forintokat fozet, mellyeket az Ifju László királynak nevelésére mongyá vala hogy költött, tehát a' koronát visszá fogná adni. El fogadta ezt az ajánlást Mátyás király és az Országból a' pénzt hamar fel gyűjtven Vitéz János a' Várad Püspök, Ujlaki Miklos az Erdélyi Vajda, Paloch László Judez Curia, és mások a' pénzt a' kezekhez vették, 3. ezer Szép Magyar Lovasságnak kísérése állatt,

a'koronának el hozására Béts Ujvár felé meg indultak, kik mikor közelgetnének, Fridrik Tsászár bé záratta a'kapukat, és ki izent hozzájuk, hogy oly feles Számnál nem követségbe, hanem Vár ostromlani szokás menni, azért tsak a'Püspök a' követekkel és két Száz Lovagokkal jöhetnek bé a'Várba, a'többi Lovagság távozzék el a'kaputól. Ez is meg lévén, minekutána Palveh Lászlo a'koronának eredetiségét egy drága könek repedéséről meg esmérte volna, le számláltatott a 60-ezer forint, és a'korona el hozatott 1464^{dik} Esztendőben. Nem lehet le irni az örömet, és pompát, mellyel a'korona 23 esztendei bujdosása után ismét Budára le vitetett, és nem soká azzal Mátyás király meg koronáztatott. Némely Irok Szerént Mátyás király nem kész pénzel váltotta ki Fridiktől a'koronát, hanem 60 ezer forintig zálogba vetette Forchstein és Kolbersdorf nevü Várokat, mellyeket sokaig birt az Austriai Ház.

Ha Historiat volna tzelom most irni, Mátyás királynak élete le irásában, sok nevezetes dolgot találnék, mint: Bétsnek eleség és fegyver által (7. v.) által meg vétele 1484^{ben}, a Törökön nyert sok győzedelmei s. a'többi, de lássuk most a'Koronának viszontagságait, - Mátyás király Bétsnek 5 esztendeig Ura lévén 1490^{ben} tsakugyan Bétsben meg holt, kinek örök emlékezetü Tetemei Székes Fejér Varatt ily koporso irás alatt nyugosznak:

Corvini brevis haec Urna est, quam magna fatentur,
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Mátyásnak halála után az ő nem törvényes ágyból való fia Corvinus János vette kezéhez a'koronát, az ország pedig meg egyezett vala a'Csehországi Vladislausnak Válosztásán, a'ki nem kevés hadi néppel Visegrádot, a'hol a'korona tartatik vala ostromlani kezdette, míg ezek a'korona felett kotzodnak, Fridrik Tsászár vissza veszi Bétset, söt Magyar országban is Székes Fejérvárat és Sopront el foglallya: ezt a'kárát vallotta az Ország a'korona felett való kotzodásnak. Corvinus Jánosnak a'Törökök segittségét ajánlottak a'Korona oltalmazására, de Hazája Szeretetéből azt el nem vette, hanem rendelést tett a'Korona örzőnek Magyar Balásnak, hogy a'koronát Vissegrád Váránál edgyütt, Ulászlonak által adja, mely meg esvén a'korona Vissegrádból Budára által vitetett és ott Lengyel Ulászlo megkoronáztatott. Rendeltettek pedig itt a'koronának örzetire Orbán (: Urbánus :) az egri Püspök és Batori István Judez Curia, és ettől fogva mindég két örzői voltak a'koronának. – Ulászlonak halála után a fia 2^{dik} Lajos jött, az Uralkodásra, kit az Atya még gyermek korában koronáztatott volt. Örzője vala ekkor a'Koronának Perényi Imreh és Zápollya János. Majd a'Mohatsi veszedelemben maga Lajos király-is esvén Szulimán Tsászár Budára bé ment, de onnan három resz oszlapoknál egyebet el nem vitt, hanem a'Várat épsegben meg hagyta, és dolgára ment, Zápollya János sok kurutzakat keze alá gyüjtvén, és Némely Fő Rendeket maga pártýára fordítván, azok gyülekezetében magát Magyar királlyá tétette, és a'koronát

Vissegrádból el hozotván, meg-is koronáztatott. Azonban más felől az Ország Palatinussa Országgyűlést hirdetett Székes Fejér várra, a'hol Ferdinánd királynak (8. r.) királynak választatott, és meg-is koronáztatott: ugyan-is Perény Péter meg haragudván Zápollya Jánosra, a'koronát Ferdinándnak által adta vala. Az után Zápollya az Országból ki üzetvén, a'Török Portához folyamodott segítségért. Kapott az alkalmatosságon Szulimán Tsászár, és nagy haddal Magyar Országra jött. Perényi Péter az Ellenségnek érkezését halván bátroságnak okáért Siklos várából a'koronával edgyütt Sáros patakfelé indult, de uttyában Keserü Mihály által, a'ki Zápollya Jánosnak és a'Törökökk pártyán vala, el fogatott, és életének meg maradásáért a'koronát által adta Keserünek, ki által a'Korona Szulimán Török Tsászárnak kezére jutott 1525-dik esztendőben: de Szuliman nem tartotta meg magának, hanem Déss ostromától vissza térésekor Zápollyát és a'Magyar Fő Rendeket magához hivatván, Zápollyának által adta.

Zápollya Jánosnak halála után, az Ő Felsége – Isabella Szulimán oltalma alá ajánlotta magát, és kitsin fiat ifjabb Zápollya Jánost, kikk ugyan oltalmat ígért, de az után Buda várából ki üzette, és így Isabella vagy Ersébeth a'Fiával és a'koronával edgyütt Erdélybe ment, magánál tartotta a'koronát, 1552-ig, mikor a'Ferdinánd Tsászárral már az előtt meg koronázott királlyal kötött edgyezés Szerént a'korona Erdélyből Dobo Domokos és Batori András által adatott, kiket Ferdinánd küldött vala a'koronának el hozására. E'szerint a'korona 1552-ben Erdélyből Bétsbe vitetett. Némely Irok szerént 1551-ben küldötte ki Ersébeth Erdélyből, akkor a'Posoni Várba tétetett, és onnan vitette Ferdinánd 1552-ben Bétsbe.

Még Ferdinándnak életében a'Fia Maximiliom, az ország Rendeitől királlyságra választatott, es az. (8. v.)